

**Presentació de *Del conflicte lingüístic a l'autogestió:*
materials per a una sociolingüística de la complexitat, i
*Submarins de butxaca, de Josep J. Conill***

Guillem Calaforra

El que intentarem ací no és cosa fàcil, perquè hem de presentar dos llibres alhora, un dels quals és diguem-ne *acadèmic* i l'altre descaradament literari. Aparentment, l'únic que els lliga és la personalitat de l'autor, però em sembla que potser aconseguirem traure'n l'aigua clara si identifiquem les coses que tots dos tenen en comú a banda del fet d'haver eixit de la mateixa mà. La meua obligació ací, per tant, serà subratllar aquests paral·lelismes i contribuir a despertar la curiositat i l'interès dels assistents. Perquè el cas s'ho val, ja us ho dic ara.

El que més crida l'atenció en la producció intel·lectual de Josep Conill és que, a poc que busquem per les seues pàgines, s'entreveu clarament una trajectòria autogestionada, amb una extraordinària independència de criteri i amb (quasi) total llibertat de moviments. Josep Joan Conill, una persona discretíssima que es guanya les garrofes entre els nanos de la Secundària, és una persona que fa literatura i investigació pel seu compte i risc, sense finançaments oportunistes i sense entrar en la dinàmica de capelletes universitàries o literàries. Com s'ho fa? És clar que si es dedicara a les ciències «dures», amb l'enorme quantitat de necessitats materials i humanes que imposen, l'intent no hauria durat ni dos dies. Però fins i tot des de les ciències socials resulta difícil, extremament difícil, fer una investigació satisfactòria des de fora de les institucions. En canvi, ací tenim un llibre que no sols és rigorós, molt ben construït i raonat, farcit d'abundants lectures ben païdes, sinó que fins i tot hauria de causar vergonya a més d'un professor universitari dels que es dediquen a l'anomenada «sociolingüística». La mateixa autogestió que apareix en el títol, i que ell proposa per a les comunitats lingüístiques minoritzades, se l'aplica ell mateix a l'hora de dur a terme les seues recerques. Però el cas no s'acaba ací, perquè el nostre autor aplica aquesta capacitat de resistència i d'iniciativa a la seua faceta literària, tal com ho demostren els seus llibres de poemes i el llibre d'aforismes que ara presentem. Josep Conill no juga els

jocs característics de bona part dels escriptors catalans actuals, a mig camí entre les ridícules lluites de poder per pertànyer a la «llista blanca» dels subvencionables i el tracte petulant i pretensions dels qui es creuen que són el que no són. És a dir, que simulen el que no són i dissimulen el que són.

Permeteu-me que ho diga d'una manera entre brusca i provocadora (que és la meua especialitat): si aquest senyor és un desconegut i un marginat és, en primer lloc, perquè aquesta és la condició —difícil d'esquivar— del *freelance*. Només que hi ha cultures en què ser *freelance* està ben vist i s'assumeix amb naturalitat, mentre que en el món cavernícola de la cultura catalana és un pecat que es paga amb la pregunta típica: *I eixe qui és?* O, el que és el mateix: amb l'ostracisme. A mi, de fet, em sembla una victòria sorprenent que haja pogut publicar aquests dos llibres, que a més a més han estat merescudament premiats. Potser això significa que no tot està perdut, i que paga la pena continuar publicant en un ambient tan poc congenial, tan hostil, de fet?

Un altre punt que mereix una atenció específica és la capacitat que demostra Josep Conill a l'hora de practicar el pensament obert i complex, des del punt de vista de les formes i, sobretot, des del punt de vista de les metodologies. El rètol triomfant —i si és triomfant ja ens hauria d'inclinar a la desconfiança— és el de la *interdisciplinarietat*. Com que algú va adonar-se, en una rampellada de lucidesa, que això era una paraula bastant inepta, va sorgir en algun moment el terme alternatiu de *transdisciplinarietat*. Algú amb més sentit de l'humor va proposar el terme que a mi més m'agrada, el de *bricolatge*. I un senyor que ha estat citat abans va reblar el clau en dir que, qui es dedica a aquests afers embullats quan els altres prefereixen la reraguarda, en realitat és un *abrelatas*. Doncs bé, Josep Conill és un *abrelatas*, com el mateix Ernest Querol, perquè tots dos han introduït ací (un d'ells amb estudis empírics de categoria internacional, l'altre explicant de manera modèlica el rerefons teòric de la cosa) teories i mètodes que molts ni somiaven que existien. En el llibre de Conill trobem història d'Europa, trobem la teoria de les catàstrofes, trobem la teoria de sistemes, la recerca sociològica sobre conflictes, la teoria dels jocs, trobem una reflexió sobre teoria política amb conceptes com autogestió, liberalisme llibertari, etc., trobem la teoria de les representacions, la teoria de la minorització, trobem vetes de reflexió antropològica, trobem l'anàlisi del discurs, i moltes més coses. I tot ben lligat, no és un poti-poti indigest fet de retalls, no, sinó un exemple de *bricolatge* integrador poc habitual per ací. El llibre, que haurà de ser

lectura imprescindible per a tots els qui es dediquen a la sociologia del llenguatge, conté capítols variats, des de la sociolingüística general (com ara el text dedicat a la teoria de les catàstrofes) fins a l'estudi de casos concrets, els de Noruega i Galícia, a més d'una provocadora secció dedicada a explicar en què consisteix el tractament llibertari de la complexitat lingüística, o una reflexió lúcida i gens victimista sobre la realitat sociolingüística valenciana. El seu registre —seriós, serè, minuciós— és, però, el de la teorització en forma d'assaig, i en més d'un moment recorda el seu estimat Georg Simmel. Tot i les ericades dificultats que presenten els temes, el text és d'una gran claredat expositiva, i malgrat el seu caràcter *acadèmic* no defuig la qualitat estètica dels bons assaigs.

Igual de complex, però d'una altra manera, és el deliciós recull d'aforismes *Submarins de butxaca*. Conill coneix bé la tradició europea d'aquestes *fletxes verbals*, i amb justesa reivindica com a pares (o avis) Lichtenberg, Kraus, Canetti o Lec. Jo encara hi afegiria Kafka, assumit de manera conscient o tàcita. La tercera persona de moltes d'aquestes *càpsules de doctrina* recorden els aforismes inèdits d'aquell universal habitant de Praga, i sospite insidiosament que els hem de llegir, de manera sistemàtica, com una primera persona. En aquest llibre, Conill practica diversos esports verbals: hi ha jocs de paraules surrealistes (“*Habitat*: viure en un món ple de hacs”), però també bromes que transmeten una amarga crítica (“Molt sovint té tota la impressió que els valencians, en comptes de desenvolupar un esperit crític, s'han acontentat amb la segregació d'un mer sentit cítric”), hi ha denses reflexions en miniatura (“Resulta difícil d'entendre com algú pot concedir cap credibilitat a la resposta que les religions donen a la pregunta 'on anem?', tenint en compte els disbarats que són capaces de proferir a propòsit de les preguntes 'd'on venim?' i 'què punyetes hi fem, ací?'”), però també brillants intuïcions filosòfiques en forma de flaix (“També cal aprendre'l, l'art de saber callar com un natiu en una determinada llengua”). Com tots els bons llibres d'aforismes, aquest té darrere una enciclopèdia amb potes, i s'ha de consumir a petites dosis. Els torpedes d'aquest submarí portàtil s'han d'entomar d'un en un, si pot ser.

Però si haguera de fer un mapa urgent del territori que comparteixen aquests dos llibres, crec que assenyalaria sobretot que els vertebrin dos impulsos constants, o les dues cares d'un mateix impuls: una actitud davant el món, feta d'un impuls cap al coneixement i un impuls cap a l'expressió —l'*expressió* entesa, ací, en un sentit creador i artístic. Un

dels meus aforismes preferits d'aquest llibre diu: “N'hi ha que tenen tanta pressa a canviar el món que sovint es despreocupen d'entendre'l abans; n'hi ha d'altres, per contra, que en tenen tan poca que no es preocupen gens d'entendre'l, no fos cosa que, en acabar, descobrissin que no és tan meravellós ni tan perfecte com postulen. Vet ací la gran tragèdia de les ideologies polítiques contemporànies”. Josep Conill, aquest discretíssim brollador d'idees, no fa com els doctrinaris, que volen canviar el món sense haver passat d'aplicar-li el llit de Procust de quatre idees fixes; tampoc no fa com els irresponsables, que es dediquen a diseccionar el món com el Sòcrates d'aquella comèdia aristofànica, penjats d'un cistell i sense embrutar-se les mans amb el món real. El seu llibre sociològic és un assaig amb una evident càrrega de crítica contra certes injustícies, de la mateixa manera que l'olfacte finíssim del sociòleg —jo diria, més aviat, del *filòsof social* i del *crític de la cultura*— travessa totes les pàgines de *Submarins de butxaca*. Josep Conill no és ni un doctrinari ni un irresponsable, sinó un escriptor i un pensador, que se sent atret alhora pel coneixement rigorós, per l'expressió literària i per la voluntat de contribuir a millorar el món en què viu. Però no us enganyeu: no es tracta només d'un creador de pensament crític, sinó també d'una persona constructiva, que ataca els mites amb el martell però que també proposa línies d'acció positives. El risc és doble, perquè pot provocar dues reaccions hostils —una en tant que crític, i una altra com a autor de propostes pràctiques. Com el pensador ideal de Francis Bacon, Conill és destructiu i constructiu, té una *pars destruens* i una *pars adstruens*.

No és fàcil. Perquè Josep Conill practica una creació que demana una gran dosi de valor i de constància. De la mateixa manera que hi ha esports de risc, ell practica una *sociolingüística de risc* i una *literatura atrevida*. Amb el seu peculiar estil de *gentleman* educadíssim, sense els escarafalls verbals que caracteritza l'estil d'alguns (entre ells un servidor), Conill fa simultanis un autèntic esperit iconoclasta i un fort component diguem-ne *comunitarista*, que en el llibre més sociològic podem observar en dos aspectes. Un, la sistematicitat amb què s'enfronta —exitosament— amb la sociolingüística simplista que dissortadament predomina a les comunitats minoritzades (els mites cratòlatres, la glotolatria, el victimisme i les històries de bons i dolents, etc.). Aquesta iconoclàstia es complementa amb el comunitarisme d'una proposta autogestionària, liberal i llibertària, amb indiscutible encant per als qui som teòfobs (teòfobs en el sentit religiós i en el sentit laic: “Ni Dios ni amo”). I en aquest punt tinc una sospita que és alhora un temor. Sospite, i em tem, que aquesta sociolingüística de

risc serà sistemàticament malentesa, tergiversada i escarnida pels professionals del ram —especialment, com és natural, pels dogmàtics doctrinaris de la sociolingüística anticolonial. I és una llàstima, perquè en un moment com aquest, de marasme agònic de la sociolingüística «de sempre», el millor aliat que poden trobar és un enfocament honest i compromès com aquest. La desqualificació és una possibilitat, l'altra és el silenci. I jo no em faria moltes il·lusions sobre el tema. Per això em sembla doblement valent el fet d'oferir les seues recerques al públic.

He dit que si la sociolingüística de Josep és de risc, la seua literatura és *atrevida*. És una província fonamental d'aquest territori comú entre tots dos llibres. Moltes de les crítiques que apareixen en un llibre reapareixen en l'altre. De fet, *Submarins* té uns quants aforismes que són de temàtica estrictament sociolingüística, com ara un que diu: [...6...]. Aquests textos gnòmics fan una crítica àcida del món i de la societat en què vivim, des d'una posició clarament il·lustrada i alliberadora. La ironia i el sarcasme són la llengua materna *també* de Josep Conill (i per això ens entenem tan bé). Però darrere d'aquest bisturí inclement hi ha un *moralista* en el sentit clàssic del terme, algú que assenyala les bestieses amb l'esperança que aquest somriure higiènic que provoca servesca per a corregir-les i per a millorar les coses. Josep Conill podria dir de la literatura allò que Kafka li deia a Milena Jesenská: «Amor vol dir que tu ets per a mi el ganivet amb què escarbotege a dintre meu». O bé, si ho preferiu: el lector d'aquests aforismes podria dir que estan fets amb amor, perquè li serveixen per a fer la dissecció de si mateix. A veure qui és el valent que, en llegir-ne alguns, no s'hi sent retratat. *De te fabula narratur...*

Crec que, d'aquesta manera, he arribat fins a allò que, personalment, em sembla més valuós en aquests llibres. No sols que estan molt ben escrits, ni que tenen molt de saber, molta recerca al darrere; no és només que hi batega una intel·ligència extraordinària, que aquest país està llançant a perdre —quina novetat! Sinó, sobretot, que el discurs de Josep Conill, en forma d'assaig sociològic, de càpsula de doctrina o de poema, ens ajuda a entendre la realitat i ens proposa vies per a fer-la més humana. Sense excloure el dolor d'escarbar com el ganivet de Kafka, de sacsejar falses certeses i de carregar-nos de responsabilitats com a membres d'una comunitat lingüística. I és que, si em permeteu dir-ho de manera una mica tràgica, Josep sembla que començà el seu recorregut veient

els perills de perdre la comunitat lingüística, i a hores d'ara sembla més preocupat pel perill que es perda la civilització.

Un dels meus sants patrons, Stanisław Jerzy Lec, va escriure un aforisme que deia: «Un famós escriptor desconegut». M'agradaria molt que Josep Joan Conill no fóra un «famós escriptor desconegut». Per això hem vingut avui ací.